

سالها است دربارهٔ فرهنگ یا لغت‌نامهٔ دهخدا مطالب نوشته‌اند و می‌نویسند اما آنچه را که خود استاد دهخدا بیان کرده‌اند حال و هوای دیگری دارد.

در سال ۱۳۲۴ شمسی بنا به پیشنهاد دکتر زنگنه طرحی با دو فوریت به امضاء آقایان زیر

۱- دکتر محمد مصدق - ۲- دکتر زنگنه - ۳- دکتر عبدالله معظمی - ۴- اردلان - ۵- تجدد - ۶- هاشمی - ۷- جمال امامی - ۸- فرمند - ۹- دولت‌آبادی - ۱۰- مجتهدی - ۱۱- شریعت‌زاده - ۱۲- امینی - ۱۳- دُری - ۱۴- فرهودی - ۱۵- فریور - ۱۶- معاون - ۱۷- آشتیانی - ۱۸- اعتبار - ۱۹- فاطمی - ۲۰- عامری - ۲۱- حاذقی - ۲۲- طوسی - ۲۳- اقبال - ۲۴- مراد اریه تقدیم مجلس شورای ملی شد. در ماده واحدهٔ مزبور ذکر شده بود «پس از اتمام طبع، نصف شمارهٔ مجلدات مزبور که با بودجهٔ مجلس و بوسیلهٔ مطبعهٔ مجلس به چاپ خواهد رسید. به مؤلف داده شود و وزارت فرهنگ نیز مکلف است که عده‌ئی کارمند در اختیار استاد دهخدا بگذارد» دو فوریت طرح در همان جلسه به تصویب رسید. ماجرای فرهنگ دهخدا که امروز بنام لغت‌نامهٔ دهخدا معروف است جلد اول با نام «فرهنگ دهخدا و مجلدات دیگر بنام لغت‌نامهٔ دهخدا که جلد اول هم باز لغت‌نامهٔ دهخدا نام گرفت و تا سال ۱۳۳۳ تا ۱۴ ماه پیش از مرگ دهخدا ۲۰ جلد لغت نامه در مطبعهٔ مجلس زیر نظر استاد به چاپ رسید. در دیماه ۱۳۳۳.

«کمیسیون بودجه مجلس تصمیم گرفت که کار چاپ فرهنگ دهخدا را که تا حال [آن زمان] زیر نظر مجلس شورا صورت می‌گرفت بوزارت فرهنگ واگذار کند و از آنجائی که موضوع فرهنگ دهخدا برای کشور ما از هر جهت پر اهمیت است خبرنگار ما [تهران مصور] در صدد برآمد که نظر استاد دهخدا را در این خصوص بپرسد و ضمناً خوانندگان را در جریان کار بزرگی که اینک صورت می‌گیرد بگذارد.»^۱

خبرنگار مجله مذکور به سراغ استاد می‌رود و با استاد مصاحبه‌ای انجام می‌دهد. استاد دهخدا در این مصاحبه که در زیر از نظر خوانندگان بخارا می‌گذرد دربارهٔ زبان فارسی می‌گوید «به نظر من زبان مرکب امروز ما وسیعترین السنهٔ دنیاست دلیل آن هم این است که زبان آریائی و سامی با هم مخلوط شده و زبان امروزی ما را تشکیل داده....» برای اینکه خوانندگان را خسته نکنم. متن مصاحبهٔ استاد و گزارش مصاحبه‌گر را در زیر از نظر خوانندگان گرامی می‌گذرانم. مصاحبه‌گر با استاد به گفت‌گو می‌پردازد.

و تهران مصور می‌آورد که: «آقای علی اکبر دهخدا که اکنون هفتاد و چهارمین سال عمر خود را می‌گذارند به خبرنگار ما چنین گفت: «از ۴۵ سال قبل پس از مطالعات زیادی، بدین فکر افتادم که لغت‌نامه‌ئی که از هر حیث جامع و کامل باشد تهیه کنم، زیرا یکی از علل عقب افتادگی و بدبختی ما ایرانیها، بنظر من عدم توجه بفرهنگ و بی‌علمی ماست و یگانه وسیله برای بالا رفتن سطح معلومات و فرهنگ مردم دانستن ریشهٔ لغات و کلمات است از اینجهت از آن روز گوشهٔ انزوا اختیار کردم و با خواندن کتب متعدد و مختلف بتنهائی موفق شدم دو میلیون فیش و یادداشت تهیه کنم.

بنظر من زبان مرکب امروز ما وسیعترین السنهٔ دنیاست دلیل آن هم این است که زبان آریائی و سامی با هم مخلوط شده و زبان امروزی ما را تشکیل داده بعلاوه زبان فعلی به ما اجازه میدهد که نه تنها بعضی لغات عربی را که در شعر و نثر پیدا میکنیم استعمال نمائیم بلکه لغات جدید علمی را هم که غالباً بین‌المللی است می‌توانیم گرفته و آنها را در جملات و کلمات بکار ببریم بنابراین جا دارد که بگویم زبان فعلی ما از هر جهت وسیع بوده و در تکمیل آن بایستی سعی و کوشش کنیم.

اغلب از مستشرقین که با ادبیات ایران سر و کار دارند و به دیدن من آمده‌اند و یا مکاتبه دارند بمن میگویند کاری که در لغت‌شناسی شروع کرده‌ام در دنیا بی‌سابقه است ولی متأسفانه در مملکت خودمان هیچ توجهی به این امر نمی‌شود و بعضی اوقات هم گرفتار اشکالاتی می‌شوم.

● تابستان ۱۳۳۴ شمسی. دزاشیب. مرحوم پروین گنابادی. علامه دهخدا در حال تصحیح فرم چاپی و غلط‌گیری بخشی از حرف «ط» لغتنامه دهخدا

۱۱۸

چون در مجلس شورای ملی در این باره صحبت شده است چند روز قبل بریاست محترم مجلس نامه‌تی نوشتم و جریان چاپ لغت‌نامه را اطلاع دادم، بطوریکه میدانید طبق قانونی که در سال ۱۳۲۴ بتصویب رسیده اعتبار طبع این کتاب ضمن بودجه مجلس تأمین گردیده، من از پذیرفتن حق التألیف خودداری نمودم و با وجودی که ۲۸ نفر عائله دارم معذالک با ماهی هزار تومان حقوقی که بابت خدمت شصت ساله خود از فرهنگ می‌گیرم قناعت نموده‌ام و در این سن و سال با وجود ضعف و پیری و داشتن ضیق نفس و خرابی قلب بخدمت فرهنگی خود ادامه داده‌ام و تاکنون موفق بچاپ ۲۰ جلد از کتاب لغت‌نامه خود شده‌ام اگر بودجه چاپ لغت‌نامه بوزارت فرهنگ داده شود مطمئنم با جریان اداری تا هزار سال دیگر بقیه مجلدات لغت‌نامه چاپ نخواهد شد.»

چاپ فرهنگ

جریان چاپ فرهنگ دهخدا که تاکنون بوسیله مجلس صورت گرفته، چنین است:
در ۲۵ دیماه ۱۳۲۴ بنا به پیشنهاد مرحوم دکتر زنگنه طرحی با قید دو فوریت بامضاء آقایان زیر:

دکتر مصدق، دکتر زنگنه، دکتر معظمی، اردلان، تجدد، هاشمی، جمالی، اماسی، فرمند،

دولت‌آبادی، مجتهدی، شریعت‌زاده، امینی، دری، فرهودی، فریور، معاون، آشتیانی، اعتبار، فاطمی، عامری، حاذقی، طوسی، اقبال، مراداریه تقدیم مجلس شد در ماده واحده مزبور ذکر شده بود «پس از اتمام طبع، نصف شماره مجلدات مزبور که با بودجه مجلس و بوسیله مطبعه مجلس بچاپ خواهد رسید بمؤلف داده شود و وزارت فرهنگ نیز مکلف است که عده‌ئی کارمند در اختیار استاد دهخدا بگذارد.»

دو فوریت طرح در همان جلسه بتصویب رسید و نطق‌هایی که همه جنبه موافقت داشت و تذکار تجلیلی از خدمات و زحمات مؤلف بود ایراد شد.

فردای آن روز آقای ملک مدنی در مجلس گفتند «آقای دهخدا اطلاع داده‌اند که بهیچوجه نظر مادی در چاپ این فرهنگ ندارند و نصف مجلدات و حق‌التألیف را هم نمیخواهند. در نتیجه ماده واحده جلسه قبل تصحیح شد و باین شرح در مجلس قرائت و تصویب شد و هیئت رئیسه مجلس مکلف است وسایل طبع لغت دهخدا را فراهم نموده و هر نوع کمک و وسیله‌ای را که آقای دهخدا لازم داشته باشد در اختیار ایشان بگذارد و قراردادی که مورد موافقت طرفین باشد با ایشان منعقد نماید»

پس از تصویب ماده واحد مزبور در جلسه ۱۶ اسفند ۱۳۲۴ مجلس ماده واحده‌ای با ۷۳ رأی موافق از ۷۴ نفر عده حاضر بتصویب رسید که بموجب آن اجازه داده شد از محل صرفه‌جویی بودجه ۱۳۲۴ مجلس مبلغ ۲۵۰ هزار ریال برای هزینه اعتبار طبع فرهنگ و حقوق متصدیان عامل و خرید کاغذ و هزینه طبع برداشت شود و بمصرف برسد در سال ۱۳۲۵ نیز مبلغ سه میلیون ریال و در سنوات بعد نیز بهمین ترتیب از بودجه مخارج چاپ مجلدات فرهنگ تأمین گردید.

بدین ترتیب ابتدا استاد دهخدا جلد اول فرهنگ خود را که از (آ) شروع و به (ابوسعبد) ختم میشود و ۵۰۲ صفحه است شخصاً و بی‌دستیاری دیگران بطبع رسانید ولی چون این عمل مستلزم مدت‌ها صرف وقت بود لذا بنا به پیشنهاد استاد دهخدا برای همکاری در تدوین و تکمیل دو ملیون یادداشت موجود، عده‌ئی از اهل فضل از قبیل دکتر صفا، دکتر معین، دکتر بیانی، و دکتر زنگنه و دکتر صدیق تعیین گردیدند^۱

تسهیل و تسریع در جریان طبع نیز کمیسیونی بنام (کمیسیون طبع فرهنگ دهخدا) از کارمندان با سابقه مجلس مرکب از آقایان: سیدمحمد هاشمی، مهربان مهر، مهدی اکباتانی، محمد فوادی و دکتر حسین خطیبی تشکیل شد و اعضاء این کمیسیون تا مدتی در کار طبع کتاب

● علامه دهخدا و غضنفر علیخان سفیر پاکستان در ایران

و رسیدگی به لوازم کار و تهیه مقدمات امر شرکت داشتند. در دوره یازدهم قرار بود هیئت رئیسه مجلس طرحی تهیه کنند که بموجب آن موسسه‌ئی بنام (مؤسسه فرهنگ دهخدا) تأسیس شده و این مؤسسه چاپ فرهنگ را به عهده بگیرد. ولی حوادث و گرفتاریهای بعد مجال تشکیل چنین موسسه‌ئی را نداد.

اما از آن روز تاکنون مرتباً چاپ فرهنگ ادامه دارد و ۳۰ جلد آن تاکنون بچاپ رسیده است. کلمه (الف) فرهنگ مزبور در ۲۰۰۰ صفحه و چهار جلد کتاب فطور چاپ شده و چون تمام حروف مرتب و آماده نیست لذا بعضی از حروف که تعداد کمی فیش و یادداشت دارد چاپ شده و بقیه نیز بمحض اینکه تکمیل شود، آماده چاپ می‌شود و شاید تمام لغات در پنجاه جلد پنجاه هزار صفحه‌ئی گنجانیده شود.

در چاپخانه مجلس

بهر حال، اینک با همه این گفتگو چاپخانه مجلس، طبق معمول طبع فرهنگ دهخدا را ادامه می‌دهد هنگامیکه چاپ یک جلد آن تمام می‌شود چاپخانه فقط چهار جلد آن را برای خود آقای دهخدا بطور رایگان ارسال می‌کند و بقیه را بین کتاب‌فروشیهای مهم تهران توزیع می‌کند و با قیمتی که تعیین و حق‌العملی که برای فروشندگان منظور می‌نماید در دسترس مردم می‌گذارد.

کتاب‌فروشیها نیز هر ششماه یکبار صورت حساب خود را برای چاپخانه مجلس ارسال می‌دارند و درآمدی که از این راه به دست می‌آید در بودجه دخل و خرج مجلس شورای ملی منظور می‌گردد.

اظهارات یک مقام رسمی

یک مقام رسمی وزارت فرهنگ درباره چاپ فرهنگ مزبور ب خبرنگار ما چنین گفت «وزارت فرهنگ ابتداء در چاپ جلد اول فرهنگ دخالت کرد و زیر نظر اداره انطباعات چاپ شد ولی چون در همان وقت قانون بتصویب مجلس شورای ملی رسید و چاپ فرهنگ بعهده چاپخانه مجلس محول گردید از اینجهت از آن روز دیگر دخالتی در این کار نکرد ولی اخیراً گویا مجلس شورای ملی نظر داده است که بقیه فرهنگ تحت نظر وزارت فرهنگ چاپ شود از اینجهت فعلاً مطالعاتی در جریان است که اگر لازم باشد این کار عملی شود و بقیه فرهنگ تحت نظر وزارت فرهنگ چاپ شود ولی این نکته را لازم است خاطر نشان کنم که وزارت فرهنگ بهیچوجه مایل نیست از ادامه چاپ فرهنگ مزبور جلوگیری شود بلکه معتقد است که بایستی چاپ آن با دقت و توجه بیشتری ادامه یابد هم اکنون نیز عده‌تی از مطلعین و دانشمندان عضو وزارت فرهنگ همه روزه در منزل آقای دهخدا حضور می‌یابند و در تصحیح و تدوین لغات و کلمات با ایشان همکاری می‌نمایند.»

خواهش از مشترکین گرامی

از مشترکین گرامی که تاکنون به نامه دفتر مجله پاسخ نداده و وجه اشتراک خود را ارسال نفرموده‌اند، خواهش می‌شود که هر چه زودتر بدهی خود را پرداخت و مجله را پشتیبانی فرمایند